

УДК 347.91:349.412

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.18>**М. Ясинок,**

доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук Вищої школи України,
професор кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету

М. Хомінч,

аспірант кафедри правосуддя та філософії юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету,
помічник судді
Ковпаківського районного суду

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ У ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ПРАКТИЦІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИХ СПОРІВ

Постановка проблеми. Процесуальні строки в цивільному судочинстві і зокрема в судовій практиці розгляду земельно-майнових спорів, не дивлячись на здавалося б простоту їх розуміння, насправді є одним із найбільш дискусійних інститутів цивільного процесуального права. Це пояснюється тим, що вони, окрім своєї суті охоплюють собою і процесуальні терміни, що унеможливує їх уніфікацію, оскільки на різних стадіях цивільного процесу, окремих процесуальних дій як суду, так і сторін та третіх осіб процесуальні строки та терміни мають різну свою тривалість, різний початок їх витоку та закінчення. При цьому, процесуальні строки встановлюються різними суб'єктами (законодавцем і судом), а відтак вони можуть зупинятись, продовжуватись, поновлюватись судом на основі клопотань сторін чи третіх осіб. Все це кожного разу ускладнює процес усвідомлення їх процесуального алгоритму, особливо у земельно-майнових спорах, де в доказовому процесі можуть мати місце різного роду земельно-технічні, товарознавчі експертизи, процеси змагальних паперів на стадії підготовчого провадження тощо.

Стан наукового дослідження проблематики. Питання процесу-

альних строків було предметом наукового дослідження на рівні дисертаційної роботи В. В. Буга (2013), монографії Х. А. Джавадов (2018), наукових статей О. В. Рожнова (2008), М. М. Ясинка (2009), М. П. Курила (2013), В. О. Лагута (2013, 2015), В. В. Луця (2019), О. В. Кіріяк (2021) та інших вітчизняних вчених-процесуалістів. Разом з тим, дискусійність в питаннях процесуальних строків і термінів не зменшила своїх обсягів та продовжує залишатись актуальною сферою наукових пошуків. Цьому, зокрема, сприяють постійні законодавчі зміни, що здійснюються з метою підвищення якості та оперативності цивільного судочинства, в межах якого розглядаються справи, що витікають і земельно-майнових правовідносин. Саме з цих підстав інститут процесуальних строків і термінів потребує постійного вивчення і аналізу.

Метою статті є дослідження правозастосовчої практики судів загальної юрисдикції в частині правозастосування процесуальних строків і термінів в цивільному судочинстві при розгляді судами земельно-майнових спорів.

Виклад основного матеріалу. Строки в цивільному процесуальному

праві виконують роль так би мовити «правового каталізатора», спонукаючи як суд, так і сторони до вчинення тих чи інших процесуальних дій, усуваючи із правосуддя аморфність та безконтрольність від початку процесуальних правовідносин до їх закінчення. Така ситуація посилює зобов'язальні положення сторін, на яких ґрунтується змагальна система сучасного цивільного судочинства і справи по урегулюванню земельно-майнових спорів не є виключенням із цього процесу.

Процесуальні строки в цивільному процесуальному праві завжди спрямовують свій зміст до певних процесуальних правовідносин, які стали предметом судового розгляду як фізичних, так і юридичних осіб, впливаючи на дотримання всіма учасниками судового процесу своїх процесуальних прав та обов'язків, відіграючи контролюючу функцію, стабілізуючи процесуальну поведінку сторін з точки зору її передбачуваності та оперативності.

Не дивлячись на етимологічну простоту поняття слова «строки» в різних галузях як матеріального, так і процесуального права, все ж дана категорія насправді є доволі складною. Особливо така їх складність проявляється на фоні судової практики, зокрема у визначенні поняття «розумного строку», початку витоку таких строків, визначення часу з якого починається витік таких строків.

Розвиток судочинства показав, що процесуальні строки з розгляду різних справ є різним. Вони залежать від їх змісту тих чи інших правовідносин, які мають місце в тій чи іншій цивільній справі засобів доказування, які досліджуються в судовому процесі. Крім того час, який витрачається на судові процеси залежить від тієї кількості та складності питань, які ставляться сторонами перед судом і безумовно тією системою доказів, яку вибудовує кожна із сторін земельно-майнового спору. В той же час вся структура сучасного процесу-

ального законодавства, а разом з цим і судового процесу просто «зшита» процесуальними строками. Ось чому, процесуальні строки сьогодні не лише визначають строки розгляду цивільних справ (ч. 9 ст. 189, 210 ЦПК України) [1], а і концентрують увагу на недопущенні процесуальних зловживань з боку всіх учасників цивільного процесу. На стадії організації судових засідань процесуальні строки регулюють як дії самого суду так і секретаря судового засідання визнаючи, що судові повістки, повинні бути вручені особам не пізніше, ніж за п'ять днів до судового розгляду справи (ч. 5 ст. 128 ЦПК України).

При залишенні позову без руху суддя для усунення недоліків зобов'язаний надати позивачеві строк, який не може перевищувати п'яти днів з дня отримання позивачем такої ухвали (ч. 1 ст. 185 ЦПК України). Так суддя отримавши позовну заяву не пізніше двох днів з дня надходження позову направляє запит, щодо реєстрації місця проживання відповідача.

Питання щодо відкриття провадження у справі або про його відмову суддя вирішує не пізніше трьох днів з дня надходження заяви до суду. Зустрічний позов подається у строк для подання відзиву (ч. 1 ст. 193 ЦПК України). Після відкриття провадження у справі суд надсилає сторонам копії ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 190 ЦПК України).

Підготовче судове засідання має бути розпочате не пізніше, ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 2 ст. 196 ЦПК України). Заява про забезпечення позову розглядається судом не пізніше трьох днів дня її надходження (ч. 1 ст. 13 ЦПК України).

Таким чином законодавець на думку В.В. Комарова [2, с. 60] та О.В. Рожнова оперує строками-моментами визначаючи настання тієї чи іншої події, яка безумовно повинна

неминуче настати [3, с. 703]. Так, підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 3 ст. 189 ЦПК України).

Такі строки-моменти мають місце як в матеріальному, так і процесуальному праві. Їх природа ґрунтується на послідовній стадійності розвитку судового процесу, договору чи зобов'язання.

Як бачимо, законодавець завжди говорить про процесуальні строки у зв'язку з виконанням певних локальних процесуальних дій тими чи іншими учасниками цивільного процесу, зазначаючи при цьому конкретний процесуальний строк, який відводиться для таких дій, оскільки після спливу такого строку суд зобов'язаний переходити до іншої локально-процесуальної дії чи іншої стадії цивільного судочинства.

Таким чином, процесуальні строки – це такі відрізки процесуального часу, які встановлені законом або судом, в межах яких сторони, треті особи, їхні представники мають право або обов'язок вчинити певні процесуальні дії, а із закінченням таких строків особа втрачає право на реалізацію своїх процесуальних правомочностей або ж зазнає негативних наслідків через невиконання визначеного процесуального обов'язку.

В той же час, у випадку якщо процесуальні строки регулюють строковий порядок розгляду цивільних справ, то строки і терміни у сфері процесуального права регулюють наявність у особи процесуального права або його втрату.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 151 ЦПК України строком є певний період в часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана певна дія чи подія, яка має юридичне значення (ч. 2 ст. 251 ЦПК України).

Якщо говорити про всі без виключення строки в земельно-майнових

спорах, то їх можна розділити на п'ять категорій:

1) строки позовної давності. До них відносяться строки, встановлені ЦК України: загальний – тривалістю у три роки (ч. 2 ст. 258) та спеціальні – річний строк за позовом про розірвання договору дарування (зокрема земельної ділянки або її частки), встановлений п. 5 ч. 2 ст. 258 ЦК України [4].

2) строки реалізації свого земельного майнового права. До таких строків можливо віднести зокрема: а) преклюзивний строк, встановлений: ч. 4 ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» – щодо оформлення права на земельну частку (пай); б) строк набуття права на земельну ділянку за набувальною давністю, встановлений ч. 1 ст. 119 ЗК України; в) двомісячний строк для реєстрації права оренди чи суборенди (абз. 11 підпункту 9 пункту 27 розділу X ЗК України) [5];

3) зобов'язальні строки: а) 30-денний строк на внесення відомостей до Державного земельного кадастру про зміну цільового призначення земельної ділянки (абз. 7 п. 28 розділу X ЗК України); б) 10-денний строк для надання висновку щодо можливості розміщення на земельній ділянці відповідного об'єкта згідно з вимогами нормативно-правових актів, будівельних норм, інших нормативних документів (абз. 5 підпункту «а» підпункту 11 пункту 27 розділу X ЗК України); в) п'ятиденний строк для письмового повідомлення орендодавця (орендаря) про передачу права оренди (суборенди) (абз. 5 підпункту 9 пункту 27 розділу X ЗК України); г) тримісячний строк для передачі в оренду приватному партнеру (концесіонеру) земельної ділянки (ділянок) за договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства (концесійним договором) (ч. 2 ст. 94 ЗК України);

4) договірні строки, встановлені договором за домовленістю між сторонами. В той же час, земельне законодавство частково регламентує такі строки, встановлюючи, наприклад: 7-річний строк оренди земельних ділянок державної чи комунальної власності під польовими дорогами, запроєктованими для доступу до земельних ділянок, розташованих у масиві земель сільськогосподарського призначення (ч. 5 ст. 37-1 ЗК України); граничний 50-річний строк оренди земельної ділянки (ч. 4 ст. 93 ЗК України); мінімальний 7-річний строк оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства та мінімальний 25-річний строк оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для закладання та/або вирощування багаторічних насаджень (плодових, ягідних, горіхоплідних, винограду) (ч. 11 ст. 93 ЗК України).

5) процесуальні строки, що застосовується при відправленні правосуддя у цивільній справі.

Процесуальне законодавство не визначає преклюзивних або інших строків, характерних виключно для справ за позовом про захист земельно-майнового права особи. Зокрема, ЦПК України не містить спеціальних строків щодо вчинення певних дій сторонами, проведення судових експертиз тощо. Однак, правозастосовча практика знає непоодинокі випадки, коли судом встановлювався строк, протягом якого судовий експерт був зобов'язаний виконати експертизу, і який був різним за тривалістю в залежності від виду експертного дослідження.

Так, Іванівський районний суд Херсонської області, розглядаючи справу про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою та скасування

державної реєстрації договору оренди землі, своєю ухвалою від 07 травня 2020 року призначив у ній почерковану експертизу, водночас встановивши судовому експерту строк її проведення в один місяць з дня одержання ухвали суду та матеріалів цивільної справи. На експертизу судом було визначено два питання: 1) Чи виконано рукописний текст – підпис у договорі оренди позивачем чи іншою особою? 2) Чи виконано рукописний текст – підпис у акті про передачу та прийом земельної ділянки в натурі від 19.10.2018, у графі «Земельну ділянку передав Підпис» позивачем чи іншою особою? [6]. Вдвічі більший строк для проведення аналогічного виду експертного дослідження у подібному земельно-майновому спорі встановив судовому експерту Волноваський районний суд Донецької області у справі № 221/4015/21. При цьому, експертиза передбачала надання відповіді лише на одне питання: Чи виконано рукописний підпис від імені ОСОБА_1, що міститься в оригіналі Додаткової угоди б/н від 24.02.2020 року, укладеної до договору оренди землі від 12 лютого 2010 року на зворотному боці додаткової угоди у розділі «ПІДПИСИ СТОРІН» у першому рядку зліва, над словом (підпис) – власноручно ОСОБА_1 чи іншою особою?» [7].

Разом з тим, у спорі про визнання недійсним і скасування рішення про передачу у приватну власність земельної ділянки, Болградський районний суд Одеської області встановив експерту 30-денний строк для проведення експертизи з питань землеустрою, на вирішення якої поставив три питання: 1) чи відповідає документація з землеустрою на земельну ділянку вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою, що були чинними на момент її виготовлення (в тому числі щодо узгодження меж без згоди однієї зі сторін)? Якщо

не відповідає, то в чому полягають невідповідності? 2) Чи відповідає теперішня межа спірних земельних ділянок порядку користування, що склався раніше (про що свідчать фундаменти огорож і стовпи збоку вулиці і між дворами), а також нормам ДБН і межах ділянки, які зазначені у технічному паспорті на садибний (індивідуальний) житловий будинок? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності? 3) Чи накладаються межі земельних ділянок? [8].

Проаналізувавши зміст кожної із зазначених ухвал можна стверджувати, що спільним для всіх перелічених вище прикладів судової правозастосовчої практики є наступне: 1) жодна із ухвал не містить посилання на правові підстави (наявність процесуальних повноважень у суду) обмеження судового експерта у часі здійснення ним своєї експертної діяльності; 2) жоден суд не аргументує вибір саме такої тривалості строку виконання експертизи, який встановлює, та не вказує випадків, за яких судовий експерт звільняється від відповідальності за недотримання встановленого судом строку (вчинення перешкод з боку однієї із сторін, недостатність наданих матеріалів тощо); 3) в жодній із ухвал не вказано механізм інформування судовим експертом головуючого у справі про неможливість виконання експертизи у зв'язку з існуванням об'єктивних обставин; 4) жодна із ухвал не містить посилання на вид і умови відповідальності судового експерта за недотримання встановленого строку проведення судової експертизи.

В цій частині логічним є питання: чи не виходить суд за межі наданих йому процесуальним законом повноважень, визначаючи конкретні строки проведення судової експертизи, зважаючи на те, що вони не визначені статтями 102–115 ЦПК України?

Пунктом 4 ч. 3 ст. 14 Закону України «Про судову експертизу» визначено, що дисциплінарним про-

ступком, за вчинення якого судового експерта може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності, є в тому числі і порушення без поважних причин вимог законодавства щодо строків проведення судової експертизи. Разом з тим, єдиним нормативним актом, який встановлює граничний строк проведення експертизи, є Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, згідно з абзацом першим пункту 1.13 розділу I якої строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) і не повинен перевищувати 90 календарних днів. В свою чергу, абзацами другим–п'ятим вказаного пункту визначено, що у разі значного завантаження експерта (за наявності у нього на виконанні одночасно понад десять експертиз, у тому числі комісійних та комплексних) більший розумний строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Час попереднього вивчення матеріалів не повинен перевищувати п'ятнадцяти робочих днів. У разі відмови органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), у погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи матеріали справи повертаються з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 7 Закону України «Про судову експертизу». Якщо протягом 30 календарних днів з дня направлення листа щодо погодження більшого строку проведення експертизи відповіді від органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не отримано,

запропонований строк вважається погодженим [9].

Частина 1 статті 104 ЦПК України в ухвалі про призначення експертизи надає суду можливість лише вказати інші дані, які мають значення для проведення експертизи, що не є тотожним із встановленням строку її виконання.

Таким чином, ми можемо констатувати, що встановлення судом за власною ініціативою в ухвалі про призначення експертизи граничного строку її виконання є порушенням положень Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а тому такі випадки не повинні мати місця в судовій правозастосовчій практиці по вирішенню земельно-майнових спорів.

Разом з тим, на строк здійснення судової експертизи в земельно-майнових спорах істотно впливає оперативність отримання судовим експертом відомостей з Державного земельного кадастру, що є обов'язковим у всіх безвиключно земельно-технічних експертизах. З цією метою деякі суди в ухвалі про призначення судової експертизи надають дозвіл експерту самостійного використання інформації, що міститься в електронній базі Державного земельного кадастру. Як приклад, ухвалою Черкаського районного суду Черкаської області від 20 вересня 2023 року у справі №707/2124/22 з метою повторної судової земельно-технічної експертизи суд надав дозвіл експерту на використання в разі необхідності каталогів координат та інформації, що міститься в електронній базі Державного земельного кадастру за посиланням <https://e.land.gov.ua/back/cadaster/> щодо спірних земельних ділянок [10].

В іншій цивільній справі Іванківський районний суд Київської області, призначаючи земельно-технічну експертизу, за клопотанням судових експертів надав їм дозвіл на отримання відомостей Держав-

ного земельного кадастру, з використанням електронної ідентифікації із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, відповідно до пунктів 163, 187-194 Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051 [11], незважаючи однак, на те, що за пунктом 187 зазначеного вище Порядку користування відомостями Державного земельного кадастру здійснюється шляхом надання доступу до нього лише особам, які в установленому законом порядку включені до: 1) Державного реєстру оцінювачів з експертної грошової оцінки земельних ділянок (підпункт 4) та 2) Державного реєстру сертифікованих інженерів-землевпорядників та Державного реєстру сертифікованих інженерів-геодезистів, для виконання зазначених робіт (підпункт 5) [12].

Вказана судова правозастосовча практика свідчить про вихід судами за межі процесуальних повноважень, оскільки статті 103 та 104 ЦПК України не надають право суду наділяти судового експерта додатковими повноваженнями по самостійному збиранню інформації та матеріалів для проведення судової експертизи, а ч. 2 ст. 107 ЦПК України містять імперативну норму, яка забороняє експерту з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи. В той же час, специфіка земельно-майнових спорів вимагає наявності такого права для судового експерта, зважаючи на технічний характер експертних досліджень, які призначаються та проводяться у більшості випадків.

Висновки. Цивільне судочинство – це не хаотичні процесуальні відносини, які мають місце між учасниками цивільного процесу. Це систематизовані та урегульовані нормами права процесуальні дії, початок, продовження і закінчення яких завжди узгоджуються із часом дослідження змістовно-правової суті кожного наданого сторонами доказу, їх оцінки та

процесу правозастосування норм матеріального права при ухваленні судового рішення. З метою досягнення ефективності та оперативності цивільного судочинства у досліджуваній категорії справи, вважаємо необхідним законодавчо закріпити процесуальне право суду надавати судовому експерту дозвіл на доступ до відомостей Державного земельного кадастру. З цією метою вбачаємо за доцільне:

1) доповнити статтю 107 ЦПК України новою нормою наступного змісту: «У випадку призначення судом земельно-технічної експертизи, суд надає призначеному ним експерту право доступу до відомостей Державного земельного кадастру, про що зазначає в ухвалі про призначення експертизи»;

2) доповнити пункт 187 Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 р. № 1051, новим підпунктом 8 наступного змісту: «судовим експертам під час виконання ними своїх повноважень – з дозволу суду».

Вказані зміни матимуть позитивні наслідки для судової правозастосовчої практики у справах про вирішення земельно-майнових спорів, оскільки з одного боку сприятимуть економії процесуального часу суду на вирішення додаткових клопотань судових експертів, а також введуть діяльність судів у цьому питанні у законне правове поле.

Стаття присвячена проблемам інституту процесуальних строків, які мають місце в цивільному процесуальному праві і впливають на оперативність судового розгляду цивільних справ, в тому числі і справ, пов'язаних із розглядом земельно-майнових спорів. Автори звертають увагу на відмінність природного часу від процесуального, підкреслюючи те, що

природний час характеризується своєю лінійною абстракцією, яка є невидимою, нематеріальною, не відчутною на дотик, запах чи слух, не маючи при цьому ні початку, ні закінчення. Процесуальні ж строки в цивільному процесуальному праві мають свій початок і закінчення, можуть бути зупинені, поновлені чи продовжені. Саме з цих підстав процесуальні строки визначають увесь алгоритм судового процесу, що підкреслює їх важливе значення в сучасному правосудді, оскільки процесуальна послідовність всіх процесуальних дій як суду, так і сторін спору, третіх осіб завжди обумовлена процесуальним часом, а певні ускладнення у сфері доказового процесу потребують відкладення, перерв чи зупинення провадження у цивільних справах взагалі і земельно-майнових спорів зокрема.

Автори звертають увагу на те, що порушення строків, обумовлених процесуальними та матеріальними нормами чи їх недотримання, тягне за собою негативні наслідки, пов'язані із втратою для особи матеріального права, спрямованого не лише на захист свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права чи інтересу, але і втрати певного процесуального права: подання відзиву, відповіді на відзив, заперечення, заяви про збільшення або зменшення позовних вимог, заяви про урегулювання спору за участі судді, подання апеляційної або касаційної скарги тощо. Якщо право на судовий захист завжди має місце на досудовому рівні, а доступ до правосуддя регулюється ст. 4 ЦПК України автономно, то процесуальні строки формують собою процесуальні гарантії, спрямовані не лише на оперативність, але і ефективність цивільного процесу.

В роботі проведено аналіз різних видів строків та їх вплив на вирішення земельно-майнового спору.

Ключові слова: цивільний процес, судовий захист, судова практика, процесуальні строки, майновий спір, земельні правовідносини.

Yasynok M., Khominich M. Procedural terms in the law enforcement practice of courts of general jurisdiction when resolving land and property disputes

The article is devoted to the problems of the institution of procedural terms, which take place in civil procedural law and affect the efficiency of judicial review of civil cases, including cases related to the consideration of land and property disputes. The authors draw attention to the difference between natural time and procedural time, emphasizing that natural time is characterized by its linear abstraction, which is invisible, immaterial, imperceptible to touch, smell or hearing, having neither a beginning nor an end. Procedural terms in civil procedural law have their own beginning and end, they can be stopped, renewed or extended. It is for these reasons that the procedural deadlines determine the entire algorithm of the judicial process, which emphasizes their important importance in modern justice, since the procedural sequence of all procedural actions of both the court and the parties to the dispute, third parties is always determined by the procedural time, and certain complications in the field of the evidentiary process require postponements, interruptions or suspension of proceedings in civil cases in general and land and property disputes in particular.

The authors draw attention to the fact that the violation of the terms stipulated by the procedural and material norms or their non-observance entails negative consequences associated with the loss of a material right for a person, aimed not only at the protection of his violated, unrecognized or disputed right or

interest, but also the loss of a certain procedural right: submission of a response, response to a response, objections, applications to increase or decrease claims, applications to settle a dispute with the participation of a judge, filing an appeal or cassation complaint, etc. If the right to judicial protection always takes place at the pre-trial level, and access to justice is regulated by Art. 4 of the Civil Procedure Code of Ukraine autonomously, the procedural terms constitute procedural guarantees aimed not only at the efficiency, but also the effectiveness of the civil process.

The paper analyzes various types of time limits and their impact on the resolution of land and property disputes.

Key words: civil process, judicial protection, judicial practice, procedural terms, property dispute, land legal relations.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.06.2024)
2. Цивільне процесуальне право України: за ред. В. В. Комарова. Харків, Право, 1999. 480 с.
3. Рожнов О. В. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: Монографія ; за заг. ред. проф. В. В. Комарова. Харків: Харків юридичний, 2008. 928 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
6. Ухвала Іванівського районного суду Херсонської області від 07 травня 2020 року у справі № 656/658/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89125014> (дата звернення: 11.06.2024).

7. Ухвала Волноваського районного суду Донецької області від 20 січня 2022 року у справі № 221/4015/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103249697> (дата звернення: 11.06.2024).

8. Ухвала Болградського районного суду Одеської області від 28 серпня 2023 р. у справі № 497/1696/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113058968> (дата звернення: 15.06.2024).

9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 16.06.2024).

10. Ухвала Черкаського районного суду Черкаської області від 20 вересня 2023 року у справі № 707/2124/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113594602> (дата звернення: 20.06.2024).

11. Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 25 липня 2022 у справі № 366/848/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105444475> (дата звернення: 20.06.2024).

12. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 1051 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.06.2024).

